

ŽAISMINGI MUTINĖS MUZIEJAUS VIRSMAI „Kultūros barai“ (2008 m. Nr. 9)

Mutinės muziejus „gauta“ – skelbia užrašas lankstinuko, kviečiančio apsilankyti atnaujintame ir visiškai pertvarkytame iki šiol, greičiausiai, ne kiekvienam Lietuvos gyventojui žinomame objekte. Žymomis, antspaudais ir užrašais, kokiais paprastai ženklunami įvairių gabenamų krovinių konteineriai, pakuotės, dėžės ir maišai išmargintas šilto, medieną ar vyniojamą popierių primenančio kolorito lankstinukas tarnauja vizualine įžanga į veik vaikišką smalsumą sukeltą intelektualinio pažinimo žaidimą, slypintį 2008 m. atnaujinto Mutinės muziejaus ekspozicijoje. Reikėtų pastebėti, jog nepaisant dominuojančios funkcijos – sudominti, skatinti tyrinėti, kurstyti atpažinimo džiaugsmą – naujosios ekspozicijos tūrinė-erdvinė struktūra, pasitelktos meninės raiškos priemonės (dizaino autorė S. Vaitkevičiūtė), daugeliu atvejų žaismingai ir intriguojančiai pateikiama informacija neužgožia atskiriems lemtingiems ar tragiškiems ne tik mutinės, bet ir visos Lietuvos istorijos etapams pristatyti skirtų ekspozicijos fragmentų rimties. Ekspozicijos kontekste išsiskiria stilizuotas panteonas – rotunda skirta Medininkų tragedijos aukų atminimui. Uždaroje, nuo likusios erdvės spalvų ir garsų šurmulio atskirtoje patalpoje, achromatinių spalvų fone (dominuoja juoda, pilka), vielos tinklo vitrinose eksponuojami nužudytų pareigūnų asmeniniai daiktai; deramai pagarbai akimirksniu nuteikia projektuojami filmuoti laidotuvių procesijų vaizdai, fotografijos.

Informatyvūs istoriko A. Jakubčionio įvadiniai tekstai, sistemingai pateikiama informacija, jos gausa neleidžia abejoti, jog rengiant būsimos ekspozicijos koncepciją nebuvo pamirštos pagrindinės muziejaus funkcijos: kaupti, saugoti, <...>, tirti, eksponuoti bei populiarinti turimas vertybes.

Mutinės istoriją nuo LDK iki šių dienų pristatantis muziejus buvo įsteigtas 1994 m. minint 75-ąsias šios institucijos įkūrimo metines. Muziejus veiklą pradėjo tuometinėje Mutinės mokykloje¹. Pirmojo direktoriaus V. Jakelaičio vadovaujamoje įstaigoje nuo pat pirmųjų gyvavimo akimirkų buvo kaupiama ir sisteminama istorinė, dokumentinė medžiaga, rinkti eksponatai susiję su įvairiais laikotarpiais Lietuvoje egzistavusiomis mutinėmis, jų veikla. Nuo muziejaus įkūrimo pradžios jame sukaupta per 7000 įvairaus pobūdžio eksponatų. 2007–2008 m. laikotarpiu atnaujintoje nuolatinėje ekspozicijoje lankytojams pristatoma apie 3000². Nuoseklus, chronologiniu principu mutinės institucijos raidos ir praktinės veiklos, kasdienybės atspindžius pristatantis pasakojimas konstruojamas pasitelkiant ir kitose institucijose, privačių asmenų kolekcijose sukauptus eksponatus, saugomus duomenis.³

Naujoji ekspozicija yra įsikūrusi keturiose salėse, kurių pirminė paskirtis nebuvo pritaikyta muziejaus reikmėms. Stačiakampio plano, pailgi ir sąlyginai siauri buvę kabinetai ir koridoriaus dalis, pasitelkus vizualinės raiškos priemones, specialiai sukurtus ekspozicinius baldus, sienines nišas, garso bei vaizdo efektus, daugiafunkcinius objektus (pertvaras, baldus su integruotais kompiuteriniais terminalais, garso, video technika), buvo transformuoti į stilistiškai vientisą, atskirų laikotarpių atmosferą reflektuojančią muziejinę erdvę⁴.

¹ Nuo 2001 m. – Mutinės mokymo centras (Jeruzalės g. 25, Vilnius).

² http://www.muziejai.lt/vilnius/muitines_muziejus.htm

³ Eksponatai iš: Lietuvos centrinio valstybės archyvo (LCVA), Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos (NMMB), Lietuvos Mokslų akademijos bibliotekos (LMAB), Lietuvos nacionalinio muziejaus (LNM), Lietuvos literatūros ir meno archyvo (LLMA), Genocido aukų muziejaus (GAM), Lietuvos radijo ir televizijos archyvo (LRTA), Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto (LTTI), Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto (VUIF), Joniškio istorijos ir kultūros muziejaus, Molėtų raj. Giedraičių A. Jaroševičiaus vid. Mokyklos kraštotyros muziejaus kolekcininko D. Junevičiaus kolekcijos, kolekcininko R. Treiderio kolekcijos.

⁴ Statybos darbus atliko „Vilmanto statyba“, Ekspoziciją įrengė UAB „Baldų sistemos“, Kompiuterinius terminalus programavo UAB „Muzikiniai aparatai“, koncepciją sukūrė, eksponavimo ir grafinio dizaino darbus atliko – UAB „Ekspozicijų sistemos“, garsinio fono autorius R. Maliauka.

Nuolatinėje ekspozicijoje buvo įrengta speciali erdvė skirta laikinoms, keičiamoms parodoms ne tik leidžianti lankytojams pateikti įvairesnės, naujos informacijos, bet ir įgalinanti praplėsti nuolatinės ekspozicijos kultūrinį lauką. Tokiu – paraleliniu kontekstu galima įvardyti 1 pristatomus fotografijose įamžintus 1-ojo, dar nepertvarkyto, muziejaus kasdienybės fragmentus.

Ekspozicija, atsižvelgiant į chronologinę slinktį ir muziejaus erdvei pritaikytų patalpų išsidėstymą, suskirstyta į kelias, gana ilgus istorijos etapus apimančias pagrindines dalis. 1-ojoje pasakojama muitinės raida nuo LDK iki 1940-ųjų, 2-ojoje pristatoma jos veikla nuo 1940-ųjų birželio mėnesio iki 1990-ųjų kovo 11-osios, 3-oji yra skirta muitinių veiklos specifikos apžvalgai po nepriklausomybės atkūrimo bei Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą. Kiekviena iš minėtų temų suskaidyta į keletą potemių, pristatančių svarbiausius, esminius kiekvieno istorijos etapo įvykius, reiškinius, procesus ir dėsningumus. Prie LDK žemėlapio sustojusiam lankytojui skaitovo balsas pasakoja apie tuo metu teritorijoje rinktus muitus; carinis laikotarpis pristatomas akcentuojant lietuviško rašto draudimo metus, didelis dėmesys skiriamas slaptam spaudos gabenimui – „šventajai kontrabandai“; apžvelgiamas I-ojo Pasaulinio karo laikotarpis. Itin išsamiai ir detalai pasakojama apie po 1918-ųjų metų susikūrusioje valstybėje gyvavusią muitinę, jos veiklą – eksponuojami įvairūs dokumentai; sukurtas tarpukario muitininko darbo vietos-kabineto maketas, eksponuojami galimos to meto kontrabandos pavyzdžiai-prabangos prekės, kiti objektai, leidžiantys įsijausti ir pažinti to meto kasdienybės aktualijas. Sovietiniam laikotarpiui skirtoje ekspozicijos dalyje greta kitos informacijos apžvelgiamas ir represijas patyrusių nepriklausomos tarpukario Lietuvos respublikos muitinių darbuotojų likimas. Bendrame kontekste atraktyvumu išsiskiria finalinis ekspozicijos akcentas – šiuolaikinei muitinei skirta erdvė, kurioje gausu vaizdo ir garso efektų leidžiančių ne tik pažinti šios institucijos kasdienybę, bet ir patirti pramogą.

Atskiros ekspozicijos dalys susietos ne tik vizualinėmis jungtimis – atskirų laikotarpių atmosferą perteikiančiu sienų ir ekspozicinių baldų koloritu, jų paviršiaus faktūra, stilizuotais atskiroms epochoms būdingų dekoro elementų fragmentais, funkcionaliomis bei dekoratyviomis pertvaromis, bet ir loginėmis nuorodomis. Sekdamas rodykles, užrašus, numerėlius bei vadovaudamasis ekspozicijos išangoje pateikiamu patalpų planu lankytojas nesunkiai orientuojasi itin intensyviai eksponatais ir informacija prasodrintoje erdvėje.

Muitinės muziejus, o tiksliau, naujoji jo ekspozicija – viena iš nedaugelio Lietuvoje esančių, kurioje itin daug informacijos pateikiama kompiuteriniuose terminaluose. Ji ne tik papildo, komentuoja autentiškus eksponatus, bet ir praplečia muziejaus erdvę, papildo kultūrinį kontekstą. Ekране pasirinkdamas jį sudominusius pristatomų temų aspektus suvokėjas turi galimybę ne tik paraleliai konstruoti individualų pasakojimą, bet ir atidžiau pažvelgti, įsigilinti į kai kuriuos informacijos gausoje ištirpstančius faktus. Ekspozicija išsiskiria taip pat ir tuo, jog joje itin svarbiu elementu yra garsas, kuris šiuo atveju atlieka keletą funkcijų – perduoda informaciją (pvz., skaitovo įrašytas tekstas prie LDK laikotarpiui skirtos ekspozicijos dalies), kuria laikotarpio atmosferą, iliustruoja ir papildo vizualinę, rašytinę medžiagą.

Kaip jau minėta, muziejuje lankytojams pristatomi ne tik itin ilgą laikotarpį reprezentuojantys, tačiau ir labai skirtingu turinio pobūdžiu ar net medžiagiškumu pasižymintys eksponatai. Greta eksponuojami dokumentai (pvz., autentiški Lietuvos Respublikos muitinės bei pasienio postų registracijos žurnalai su įrašais užfiksavusiais tuo metu sovietinės kariuomenės, omonininkų nuolat vykdytas provokacijas, puldinėjimus), įvairūs leidiniai (pvz., nelegaliai sovietmečiu spausdinta „Kronika“), jų kopijos (pvz., po 1940-ųjų m. represuoto muitininko A. Stasiulio tremties bylos kopija), fotografijos, vaizdo įrašai, žemėlapiai, planai, pirmųjų muitinių pastatų maketai, autentiški istorinių muitinių aplinką pristatantys daiktai (pvz., carinės Rusijos ir Prūsijos pasienio stulpas, 1922–1923 m. Mėmelio krašto Kantvainių pasienio muitinės lenta, tarpukario, sovietinio laikotarpio ir dabartinės Lietuvos Respublikos muitininkų uniformos, darbo priemonės, metodinė literatūra ir kiti kasdienybės artefaktai), muitininkų sulaukytos „šiuolaikinės“ kontrabandos pavyzdžiai (pvz., skirtingų rūšių dyzelinas, iš saugomų rūšių gyvūnų bei augalų pagaminti suvenyrai: iškamšos, kailiai, dramblio kaulo dirbiniai ir kt., žymių

firmų etiketėmis paženklintos drabužių, avalynės ir kitų populiarių prekių klastotės), Lietuvos muitinei skirtos iš įvairių pasaulio šalių atkeliavusios dovanos.

Pagrindine, visas ekspozicijos dalis ir skirtingus eksponatus vienijančia vizualine koncepcija buvo pasirinkta siuntinių, pakavimo dėžių stilistika, kurią, nors, pasak dizaino autorės, sąmoningai traktuotą tik kaip formą, galima suvokti ir kaip tiesioginę nuorodą muitinės veiklą, bendrą vardiklį, vienijantį ir metaforiškai atspindintį visų laikų kasdienės šios institucijos veiklos specifiką. Kuriant ekspoziciją buvo pasirinkta estetiška ar net estetizuota dėžės forma – sienos dengtos įvairių spalvų ir atspalvių tonuota fanera, panaudoti pakavimui būdingi žymėjimai, užrašai, sutartiniai ženklai. Muziejaus erdvėje esantys ekspoziciniai ar poilsiui, edukacijai skirti baldai taip pat vienaip ar kitaip primena įvairios paskirties dėžes, pakuotes, skrynias. Skirtingų laikotarpių atmosferai sukurti, kaip jau minėta pasirinktas ne tik skirtinas koloritas, užrašų šriftai, foninės fotografijos, piešiniai, bet ir kiek skirtingas eksponavimo būdas, baldai (pvz., „šventoji kontrabanda“ vitrinoje – skrynioje, šiuolaikinės kontrabandos gabenimo specifika atsiskleidžia tyrinėjant automobilio maketą, kuriame pažymėtos tipiškiausios pervežamų prekių slėpimo vietos).

Egzistuoja muziejai, kurių fonduose sukauptų vertybių pobūdis sąlygoja būtinybę juos pristatyti išskirtinai minimalistinėse ar net sakraliai steriliose erdvėse, pasitelkiant tik tradicinį eksponavimo būdą. Nepaisant to negalima nepastebėti, jog daugeliui muziejų, kurių fonduose sukaupti vienos, dažnai gana siaurą lankytojų ratą dominančios srities ar pobūdžio (pvz. dokumentai) eksponatai veik „gyvybiškai būtina“ yra ekspozicijoje pristatomą temą apibendrinanti ir išryškinanti vizualinė forma, conceptualus, daugiasluoksnis pateikimo būdas, padedantis „įtikinama kalba“ atskleisti už saugomos ir tyrinėjamos medžiagos slypinčią istoriją, jos svarbą taip užtikrinant tinkamą kaupiamos informacijos sklaidą. Vizualiai patrauklus muziejus, kuriame informacijos suvokimas tampa žaidimu, atradimu suteikia galimybę ne tik kuo įvairiau, nemonotoniškai vienu metu ribotoje erdvėje pateikti kuo daugiau informacijos, bet ir leidžia ją diferencijuoti atsižvelgiant į lankytojų amžiaus grupes, galimų interesų sritis.

Sigita Kasparaitė

Bibliografijos sąrašas:

http://www.muziejai.lt/vilnius/muitines_muziejus.htm

<http://www.balsas.lt/galerija/194990>